

5. Tremblay M. Les Belles-Soeurs / Michel Tremblay. – Montréal: Leméac, – 2007. – 94 p.
 6. Селях А. С. Фонетика французского языка (теоретический курс) : [учебник] / Селях Анна Савельевна, Евчик Надежда Семёновна. – Минск : Высшая школа, 1986. – 135 с.

УДК 81'367. 624:81'373. 611

Ю. О. Комлик,

Полтавський національний технічний університет імені Юрія Кондратюка, м. Полтава

ПРИСЛІВНИКОВІ ДВОКОМПОНЕНТНІ СУФІКСАЛЬНІ ФОРМАНТИ СТРУКТУРИ «ГОЛОСНИЙ + ГЛУХИЙ ПРИГОЛОСНИЙ» У СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРНІЙ МОВІ

У статті йдеться про особливості творення лексико-граматичного класу прислівників за допомогою двокомпонентних суфіксів структури «голосний + глухий приголосний». Належна увага приділена дистрибутивним характеристикам цих суфіксів, їх продуктивності та статистичному аналізу в складі незмінюваних повнозначних слів, що розкриває своєрідність даної лексико-граматичної категорії та її винятковий фономорфологічний потенціал як повнозначної частини мови.

Ключові слова: прислівник, словотвірний, двокомпонентний, суфікс, глухий, дистрибутивний, фономорфологічний, продуктивний.

ДВУХКОМПОНЕНТНЫЕ СУФФИКСАЛЬНЫЕ ФОРМАНТЫ НАРЕЧИЙ СТРУКТУРЫ «ГЛАСНЫЙ + ГЛУХОЙ СОГЛАСНЫЙ» В СОВРЕМЕННОМ УКРАИНСКОМ ЛИТЕРАТУРНОМ ЯЗЫКЕ

В статье идет речь об особенностях образования лексико-грамматического класса наречий с помощью двухкомпонентных суффиксов структуры «гласный + глухой согласный». Надлежащее внимание уделено дистрибутивным характеристикам этих суффиксов и их продуктивности в составе неизменяемых самостоятельных слов, что раскрывает своеобразие данной лексико-грамматической категории и её исключительный фономорфологический потенциал как самостоятельной части речи.

Ключевые слова: наречие, словообразовательный, двухкомпонентный, суффикс, глухой, дистрибутивный, фономорфологический, продуктивный.

THE ADVERBIAL TWO-COMPONENT SUFFIXAL FORMANTS OF THE STRUCTURE «VOWEL+ VOICELESS CONSONANT» IN THE MODERN LITERARY UKRAINIAN

This article deals with the peculiarities of forming the lexico-grammatical category of adverbs with the help of two-component suffixes of the structure «vowel+consonant», which are extremely active in the formation of inflexible contentive words in the modern Ukrainian language. The research of the positional properties of these suffixal units in the process of the adverbs formation has allowed us to clarify the mechanism of their realization and to single out the principles of its functioning. Also, there have been determined the regularities of the phonemic content of these suffixal structures, where the class of voiceless consonants in the position after the vowel is the most active in their formation. It has been determined the inventory of vowel and consonant phonemes of two-component suffixes, among which the high frequency is extremely characteristic of the phonemes [o] and [ɟ]. It has also been determined that the study of the phonemic composition of a suffixal morpheme is very important for the solution of the problem regarding the working out of the typology of sound structures of the suffixes of different parts of speech, in particular, the adverb, which in its turn is necessary for a deep characteristics of the specificity of inflexible contentive words. Due attention has been paid to distributive characteristics of these suffixes, their productiveness, and statistical analysis as a part of inflexible contentives, which reveals the peculiarity of this lexico-grammatical category and its exceptional phono-morphological potential as a meaningful part of speech.

Key words: adverb, word-forming, two-component, suffix, voiceless distributive, phonomorphological, productive.

У процесі свого розвитку українська літературна мова сформувала чітку звукову і граматичну системи, виробила упорядковані виражальні засоби. Однією зі специфічних ознак у кожному періоді її становлення був «постійний рух у системі частин мови, зокрема перехід слів і окремих словоформ інших частин мови в прислівник» [с. 33].

Варто зазначити, що в українській лінгвістиці проблема виразного виокремлення й поділу слів на лексико-граматичні розряди вивчалася досить ґрунтовно. «Система творення прислівників сучасної української мови є результатом тривалих, складних і неоднорідних за характером історичних процесів» [6, с. 1], тому природно, що прислівник як частина мови, котра «об'єднує у своєму складі клас слів із загальним категоріальним значенням непроцесуальної ознаки дії або стану, іншої непроцесуальної ознаки або предмета» [7, с. 399], не залишалася поза увагою мовознавців, серед яких І. К. Білодід, І. Р. Вихованець, К. Г. Городенська, І. М. Уздиган, І. К. Чапля, Г. М. Ярун та багато інших.

У наукових розвідках автори аналізують прислівник у руслі семантико-функціональних характеристик, морфолого-синтаксичних особливостей. При цьому увага лінгвістів концентрується на вивченні суто граматичних аспектів цих незмінних повнозначних слів, тоді як проблема фономорфологічних рис морфемної будови прислівника залишається не до кінця висвітленою, що зумовлює актуальність цього дослідження.

«Вивчення мовних одиниць неможливе без звернення до словотвірної і морфологічної рівнів мови» [3, с. 25], зокрема це стосується також і дослідження прислівника. Так, «словотвірно-інноваційним проблемам різних частин мови протягом останніх років були присвячені праці О. А. Земської, І. С. Улукханова, О. С. Кубрякової, Н. О. Янко-Триницької, Н. Ф. Клименко, Є. А. Карпіловської, О. О. Тараненка, О. А. Стишова, В. П. Олексенка, А. М. Нелюби, В. П. Ізотова, С. В. Льясова, О. О. Лукашанця, Л. В. Рацибурської, Т. В. Попової, Л. П. Кислюк, О. П. Єрмакової... та інших учених» [2, с. 44]. Проте морфологічна структура незмінних слів не була предметом окремого й детального розгляду. Отож постає потреба в синтезованому описі й аналізі деяких морфологічних закономірностей адвербіального словотворення, що є метою нашої наукової розвідки.

«За семантичними, синтаксичними та морфологічними критеріями виділення частин мови прислівник становить окремий лексико-граматичний клас, який істотно відрізняється своїми особливостями» [1, с. 185]. Прислівники являють собою такі незмінні повнозначні слова, що, не маючи морфологічної парадигми, характеризуються різноманітністю морфемної будови і структури. Здавна вони поповнюються за рахунок новоутворень на основі фактично всіх самостійних частин мови за допомогою різних словотвірних формантів.

Досить продуктивними елементами у структурі прислівників, на наш погляд, є двокомпонентні суфікси, що мають модель вираження «голосний + глухий приголосний», які й були обрані об'єктом для аналізу в даній статті.

Досягнення поставленої мети передбачає розв'язання таких завдань, як: 1) окреслення дистрибутивних характеристик цих суфіксальних формантів; 2) з'ясування продуктивності цих афіксів у складі прислівників.

Матеріалом дослідження послуговував словник-довідник І. Т. Яценка «Морфемний аналіз» [4], що складає понад сто сімнадцять тисяч лексичних одиниць.

Методом суцільної вибірки було дібрано й проаналізовано 139 прислівників, структура яких має двофонемні суфікси «голосний + глухий приголосний». Основну увагу ми акцентували саме на цих суфіксах, їх продуктивності та дистрибутивних характеристиках, незалежно від суфіксального чи префіксально-суфіксального способу словотворення.

Серед визначених словотвірних розрядів одним із найпоширеніших є той, що містить деривативний суфікс -еч-, наприклад: влігечку, потрошечку. Даний афікс бере участь у творенні 26 прислівників. Характерно, що суфікс -еч- найчастіше спостерігається в таких моделях «Г + ґ -еч- + ^» (11 слів: отелеречки, удалечінь), «Г + ґ -еч- + ^ + ^» (7: змалечку). Описуваний афікс має 4 випадки уживання в моделі «ґ -еч- + ^» (пішечки) та по два – у моделях «Г + ґ -еч-» (вдалеч), «ґ -еч- + ^ + ^» (нищечком). Суфікс -еч- активно використовується після сонорного (13 слів: відмалечку) та глухого (11: трошечки) приголосних, і зовсім рідко – після дзвінкого (2: по-молодечи).

За допомогою суфікса -ач- творяться 13 незмінних повнозначних слів. Цей суфікс використовується після сонорного приголосного 8 разів (по-левячому), глухого – 4 (по-хлопчачи), дзвінкого – 1 (напівлежачки) у таких моделях: «ґ -ач- + ^» (1), «Г + ґ -ач- + ^» (9), «Г + ґ ^ + -ач- + ^» (3).

Із суфіксом -оч- було дібрано 12 прислівників. Модель «Г + ґ -оч- + ^ + ^» застосовується 4 рази (зраночку, по-святочному), моделі «Г + ґ -оч- + ^» і «ґ -оч- + ^ + ^» – тричі кожна (по-парубочому, ладочком), а модель «ґ ^ + -оч- + ^ + ^» – єдина (крихіточку).

Суфікс -яч- є у складі 9 лексем у наступних моделях: «Г + ґ -яч- + ^» (7 – по-лисячому), «Г + ґ ^ + -яч- + ^» (1 – подитинячому), «ґ ^ + ґ -яч- + ^» (1 – очевидячки) і може стояти після глухого (4 випадки), сонорного (3), дзвінкого приголосного (2). Наприклад: навсидячки, по-котячому.

Суфікс -ич- формує 7 прислівників у позиціях після глухого (4), дзвінкого (2), сонорного приголосного (1) у таких моделях: «Г + ґ -ич- + ^» (по-мужичому – 4), «Г + ґ ^ -ич- + ^ + ^» (по-соціалістичному – 2), «Г + ґ -ич- + ^ + ^» (по-вуличному – 1), «Г + ґ -ич- + ^ + ^ + ^» (по-родичівському – 1).

Із суфіксом -ох- проаналізовано 18 слів, які мають одну модель вираження «Г + ґ -ох-». Цей суфікс стоїть у позиції після глухого і сонорного приголосного по 9 разів відповідно: увісьмох, удесятьох.

Суфікс -ах- знайдений у 6 лексемах у моделях «Г + ґ -ах-» (1 – попервах), «Г + ґ ^ + -ах-» (5 – навколюшках) після глухого (5) і сонорного (1) приголосного.

Наявність суфікса -ок- спостерігається в 7 прислівниках у моделях «Г + ґ -ок-» (2 – щоранок), «Г + ґ -ок- + ^» (2 – звисока), «Г + ґ + ґ -ок-» (3 – наостанок) після глухого (2), сонорного (2) та дзвінкого приголосного (3). Наприклад: назубок, унапусток.

Суфікс -ік- має місце в 6 незмінюваних повнозначних словах у позиції лише після сонорного у двох моделях «Г + ґ -ік-» (1 – віддалік), «Г + ґ + ґ -ік-» (5 – неподалік).

За допомогою суфікса -ак- формуються 6 лексем із дистрибуцією після глухого (4 – натошак) і сонорного приголосного (2 – по-інакшому) у таких моделях: «ґ -ак- + ^» (1), «Г + ґ -ак-» (1), «Г + ґ -ак- + ^» (3), «Г + ґ -ак- + ^ + ^». Наприклад: сторчача.

Суфікс -ек- застосовується у 5 прислівниках лише після сонорного у наступних моделях «Г + ґ -ек- + ^» (2 – здалеку), «Г + ґ + ґ -ек- + ^» (2 – звіддалеки), «Г + ґ + ґ -ек- + ^ + ^» (1 – неподалечку).

Суфікс -як- фіксується у 3 випадках (після сонорного один раз, після глухого приголосного – двічі) у моделях «ґ -як- + ^» (1 – порожняком), «Г + ґ -як- + ^» (1 – навкосяка), «Г + ґ + ґ -як- + ^» (1 – навкосяка).

Із суфіксом -ик- утворюються 2 слова із однією моделлю «ґ -ик- + ^» після дзвінкого (йоржином) і сонорного приголосного (півником).

Суфікси -ас- та -іс- уживаються лише по одному випадку після глухого приголосного у моделях «Г + ґ -ас-» (викро-тасом), «Г + ґ ^ + -іс- + ^ + ^» (по-швидкісному).

Суфікс -яс- є тільки у двох прислівниках у моделі «Г + ґ -яс- + ^» після сонорного приголосного: околяса, околясом. Щодо суфікса -іш-, то слід зазначити, що він використовується у трьох лексемах у дистрибуції після сонорного в одній моделі «Г + ґ -іш- + ^ + ^»: по-ранішньому, по-теперішньому.

Суфікси -аш- та -еш- трапляються лише в поодиноких випадках після глухого приголосного в моделях «Г + ґ -аш- + ^ + ^» (по-пташиному), «Г + ґ -еш- + ^ + ^» (по-тутешньому).

Із суфіксом -от- проаналізовано 4 незмінних повнозначних слова, що стоять після глухого та сонорного по двічі в таких моделях: «ґ -от- + ^» (3 – самотою), «Г + ґ -от- + ^» (1 – начистоту).

Суфікси -іт- та -ат- беруть участь у творенні 4 прислівників (по 2 відповідно) у позиціях після глухого приголосного й голосного у наступних моделях: «ґ -іт- + ^ + ^» (крихітку), «Г + ґ -ат- + ^ + ^» (по-азіатськи).

Суфікси -ац- та -иц- наявні лише у двох лексемах (по одній відповідно) у дистрибуції після глухого приголосного в моделях «ґ -ац- + ^ + ^ + ^» (провокаційно), «ґ -иц- + ^» (сліпцею).

У висновку зазначимо, що в даній розвідці детально проаналізовано 24 двокомпонентні суфікси прислівників, які мають структуру «голосний + глухий приголосний».

Установлено, що в досліджуваних суфіксах уживаються голосні (у порядку градації): -о- (41 випадок), -е- (32), -а- (30), -я- (14), -і- (12), -и- (10). З'ясовано також, що для окреслених суфіксів характерна наявність таких глухих приголосних, як: -ч- (67), -к- (29), -х- (24), -т- (8), -ш- (5), -с- (4), -ц- (2).

Отже, дослідження лише окремих словотвірних формантів прислівника (двокомпонентних суфіксів) розкриває і підкреслює своєрідність цієї лексико-граматичної категорії та її винятковий фономорфологічний потенціал як повнозначної частини мови.

Література:

1. Висоцький А. В. Історія дослідження прислівника як самостійної частини мови / А. В. Висоцький // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія: Філологічні науки. – 2009. – Вип. 2. – С. 185–192.
2. Демешко І. М. Морфологічна характеристика неолексем-девербативів у сучасній українській літературній мові / І. М. Демешко // Вісник Дніпропетровського університету. Серія: Мовознавство. – 2013. – Т. 21. – Вип. 19 (3). – С. 44–52.
3. Демешко І. М. Теоретичні проблеми віддієслівної словотвірної морфології української мови / І. М. Демешко // Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Серія: Філологічні науки. Мовознавство. – 2013. – № 1. – С. 25–30.

4. Морфемний аналіз. Словник-довідник: у 2-х т. / уклад. І. Т. Яценко. – К. : Вища школа, 1980–1981. – 707 с.
5. Муқан Г. М. Морфологічна будова і способи творення прислівників / Г. М. Муқан // Українська мова і література у школі. – 1983. – № 10. – С. 33–37.
6. Путьра Н. В. Конфіксальні прислівники з препозитивними компонентами на-, нав- у сучасній українській мові / Н. В. Путьра // Вісник Запорізького державного університету. – 1999. – № 1. – С. 1–4.
7. Уздиган І. М. Прислівник / І. М. Уздиган // Сучасна українська літературна мова: підруч. / за ред. А. П. Грищенка. – К. : Вища шк., 2002. – С. 399–407.

УДК 821.111(73):82-32

О. О. Конач,

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка, м. Полтава

ХУДОЖНЯ ІНТЕРПРЕТАЦІЯ КОНЦЕПТУ «МУЗИКА» В ОПОВІДАННІ Р. БРЕДБЕРІ «ВБИВЦЯ»

Стаття присвячена дослідженню репрезентації концепту «музика» в оповіданні Р. Бредбері «Вбивця». Особлива увага приділяється субфреймам «музичні інструменти», «транслятори», «музичні композиції», «композитори». Аналізується експлікація концепту в творі через топоніми, антропоніми, стилістичні засоби (порівняння, метонімію, ономапоєю). Робиться висновок про набуття лексемою «музика» нового авторського значення – невольово, залежність.

Ключові слова: концепт, субфрейм, музика, Р. Бредбері, ономапоєя, порівняння.

ХУДОЖЕСТВЕННАЯ ИНТЕРПРЕТАЦИЯ КОНЦЕПТА «МУЗЫКА» В РАССКАЗЕ Р. БРЭДБЕРИ «УБИЙЦА»

Статья посвящена исследованию репрезентации концепта «музыка» в рассказе Р. Бредбери «Убийца». Особое внимание уделяется субфреймам «музыкальные инструменты», «трансляторы», «музыкальные композиции», «композиторы». Анализируется экспликация концепта в произведении через топонимы, антропонимы, стилистические средства (сравнения, метонимию, ономапоєю). Делается вывод про появление у лексемы «музыка» нового авторского значения – невольово, зависимость.

Ключевые слова: концепт, субфрейм, музыка, Р. Бредбери, ономапоєя, сравнение.

AN ARTISTIC INTERPRETATION OF THE CONCEPT «MUSIC» IN THE STORY «THE MURDERER» BY R. BRADBURY

The article is devoted to the investigation of the representation of the concept «music» in the story «The Murderer» by R. Bradbury. It emphasizes that this concept is key and universal but it acquires the individual interpretation in R. Bradbury's story. Frame analyses is used while the considering of the text. The peculiar attention is paid to such subframes as «musical instruments», «transmitters», «musical compositions», «composers» etc. The explication of the concept in the story is analyzed with the help of toponyms (titles of the musical compositions are among them), antroponyms and stylistic devices such as simile, metonymy, onomatopoeia. Among antroponyms names of composers, main heroes and nicknames are enumerated. It is underlined that all transmitters and people addicted to them are compared with the objects of flora and fauna (insects, animals, fish, bird, fruits) and mythological beings. It is concluded that the lexeme «music» acquires the new authorial meaning, that is unfreedom, dependence.

Key words: concept, subframe, music, R. Bradbury, onomatopoeia, simile.

Художні твори є відображенням філософії письменника, тому в спробах розкрити світобачення автора критики аналізують його роботи на різних рівнях: ідейно-тематичному, жанровому, стилістичному, мовному тощо. Не обійшли увагою й творчі доробки відомого американського письменника Р. Бредбері. В існуючій науково-критичній літературі наявні дослідження проблем ідейно-тематичного змісту його творів (В. Джонсон, М. І. Кісельова, А. Саллівен), жанрових особливостей (К. Вулф, М. Менгелінг), питань поезики (Д. Уатт, Б. Еттебері). Але оскільки художній світ творця виражається через індивідуально-авторські художні концепти, то, на нашу думку, розуміння своєрідності філософії письменника буде неповним за відсутності аналізу концептосфери творів.

До тлумаченні концепту неодноразово зверталися такі вчені, як Н. Д. Арутюнова, О. С. Кубрякова, Е. Сепір, В. В. Колесов та інші. В рамках теми нашої статті варто відзначити важливість дослідження В. В. Литвинової («Індивідуально-авторские концепты в структуре художественного мира Рэя Бредбери»), в якому увага звертається на такі концепти як «природа», «діти», «старі», «обличчя», «руки» тощо [2]; О. О. Плакиди (Концепты «life», «old age», «wine» как наиболее частотные и ярко выраженные концепты произведения «Вино из одуванчиков» Рэя Бредбери») [4]. Однак, не дивлячись на активне вивчення природи концепту, це питання й досі лишається відкритим. Таким чином, актуальність нашого дослідження обумовлюється, поперше, відсутністю єдиного підходу до способів мовної репрезентації художніх концептів у творчості письменника, та, по-друге, необхідністю виявлення закономірностей організації мовних засобів при вираженні концептів у творчості конкретного автора.

Метою статті є дослідження репрезентації концепту «музика» в оповіданні Р. Бредбері «Вбивця». Слід зазначити, що цей концепт є універсальним і ключовим у даному творі. «Під ключовими концептами, як правило, розуміються концепти, що входять у менталітет більшості людей даної культури. Їхне однозначне розуміння людьми стає основою віднесеності особистості до тієї або іншої культури й, як наслідок, основою взаєморозуміння людей усередині цієї культури» [1, с. 166].

Дійсно, деякі концепти одночасно можуть входити до концептосфер різних мовних груп і виступати базовими компонентами картини світу як у рамках одного певного культурного середовища, так і міжкультурної комунікації, набуваючи універсальності. Такі концепти і є, як правило, ключовими для розуміння суспільного устрою і культури в цілому.

Однак, дуже часто подібні концепти набувають унікальної, індивідуальної деталізації і відображають бачення картини світу автором. Досліджуваний нами концепт «музика» повністю відповідає даній характеристиці. На нашу думку, він на рівні з концептом «мистецтво» може бути включений у контекст світової культури, оскільки є «значимою міжкультурною одиницею, орієнтованою на естетичну інформацію» [1, с. 166]. Але варто згадати, що концепти становлять не тільки об'єктивну реальність, але й уявлення про неї, впорядкування реальності через художній текст. Проаналізуємо, яким чином світобачення Р. Бредбері втілюється через концептосферу його оповідання.

Перш за все, розглянемо значення об'єднуючої лексеми «музика» у тлумачних словниках. Музика (з грец. *musike*, буквально – мистецтво муз) – вид мистецтва, який відображає дійсність і впливає на людину за допомогою осмислених, певним чином організованих звуків [5, с. 822]. Музика здатна виражати думки, емоції і вольові процеси людини в чутній формі і слу-